

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 342.959

БЄЛІКОВА О.В., БЄЛІКОВА Є.Я.

**ОСОБЛИВОСТІ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ВИДІВ ПРАВОПОРУШЕНЬ
УЧАСНИКІВ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ
Й ВИДИ САНКЦІЙ, ПЕРЕДБАЧЕНІ ЗА НИХ**

Стаття присвячена проблемам теоретико-методологічного забезпечення й практичного закріплення відповідальності учасників ринку цінних паперів за законодавством України. Розкрито специфічний характер інституту відповідальності учасників ринку цінних паперів. Встановлено, що відповідальність учасників ринку цінних паперів є одним із засобів державного регулювання такого ринку. Визначено сутність державного регулювання ринку цінних паперів і детерміновано засоби його забезпечення. Визначено мету й форми державного регулювання ринку цінних паперів.

Ключові слова: ринок цінних паперів, відповідальність учасників ринку цінних паперів, фінансові санкції, адміністративна відповідальність, кримінальна відповідальність.

Статья посвящена проблемам теоретико-методологического обеспечения и практического закрепления ответственности участников рынка ценных бумаг по законодательству Украины. Раскрыт специфический характер института ответственности участников рынка ценных бумаг. Установлено, что ответственность участников рынка ценных бумаг является одним из средств государственного регулирования такого рынка. Определена сущность государственного регулирования рынка ценных бумаг и детерминированы средства его обеспечения. Определены цели и формы государственного регулирования рынка ценных бумаг в Украине. Предложено авторское определение термина «ответственность участников рынка ценных бумаг». В частности определено, что она имеет четко выраженный регулятивный характер. Установлено, что основная природа и назначение ответственности участников рынка ценных бумаг раскрывается через наложение конкретной санкции. Осуществлен анализ законодательного закрепления видов ответственности за совершение нарушений участниками рынка ценных бумаг.

Ключевые слова: рынок ценных бумаг, ответственность участников рынка ценных бумаг, финансовые санкции, административная ответственность, уголовная ответственность.

The article is devoted to problems of theoretical and methodological support and practical fixing responsibility of the stock market participants under the laws of Ukraine. The specific nature of the institute of the responsibility of the stock market participants was disclosed. It was found that the responsibility of the stock market participants is one of the state regulations of the market. The essence of state regulation of stock market was disclosed and the means of its software were determined. The aims and forms of state regulation of the stock market were proved. The main signs of the responsibility of the stock market participants in Ukraine were determined. The author's definition of "responsibility of the stock market participants" was proposed. In particular, it was determined that it has a clearly defined regulatory nature.

Key words: stock market, responsibility of the stock market participants, financial sanctions, administrative responsibility, criminal responsibility.

Актуальність теми. Ринок цінних паперів є одним із найбільш специфічних ринків у фінансово-економічній системі держави. Рівень його капіталізації має надзвичайне значення для економічної стабільності держави, а тому й регулювання або контроль із боку держави за учасниками, ринковими агентами й загалом за потоками цінних паперів має бути належним для забезпечення фінансового сек-

© БЄЛІКОВА О.В. – кандидат юридичних наук, адвокат (ФОП «Бєлікова О.В.»)

© БЄЛІКОВА Є. Я. – адвокат

тору. Важливість ринку цінних паперів обумовлює й набір інструментів його державного регулювання, а також – регулювання самого процесу обігу цих паперів і важливість теоретико-методологічного забезпечення відповідної державної політики. При цьому теоретико-методологічного обґрунтування вимагають не лише засоби регулювання, а й такий специфічний елемент, як відповідальність учасників ринку цінних паперів. Саме відповідальність, її дієвість і беззаперечність притягнення до неї винних суб'єктів багато в чому обумовлюватимуть як стабільність розвитку ринку цінних паперів, так і законність діяльності його учасників. Причому останнє забезпечуватиметься в більшій мірі вже не імперативно – засобами державного контролю й примусу, а диспозитивно – за рахунок свідомої волі самих учасників ринку цінних паперів здійснювати професійну діяльність законно, без зайвих негативних для себе наслідків у вигляді жорстких форм відповідальності.

Ступінь наукової розробки теми. Проблематика відповідальності учасників ринку цінних паперів займає провідне місце в дослідженнях таких вчених як І.С. Войтенко, С.Ю. Гапало, О.А. Костюченко, А.В. Попова та ін.

Мета статті. Метою даної статті є аналіз сучасного стану теоретичного забезпечення й практичного закріплення інституту відповідальності учасників ринку цінних паперів у законодавстві України.

Виклад матеріалу. Відповідальність суб'єктів відносин на ринку цінних паперів є важливим елементом моделі відносин із приводу випуску, розміщення й обігу цінних паперів як окремого виду майна юридичної або фізичної особи. Відтак доцільно зауважити, що специфіка такої відповідальності багато в чому обумовлюється специфікою самої речі – цінних паперів. Якщо представити природу цінних паперів надзвичайно узагальнено, то слід зауважити, що вона диференціюватиметься в залежності від сфери правового регулювання, що, в свою чергу, обумовлює різні методологічні інструменти регулювання цінних паперів як предмету обігу. Так, із точки зору цивільно-правового регулювання, цінні папери є видом майна й до них застосовуються загальні положення речового права. Із точки зору господарсько-правового регулювання, цінні папери – це об'єкт власності суб'єкту господарювання, що має певну вартісну ознаку й може виступати як актив або інструмент для отримання додаткового прибутку. Із точки зору фінансово-правового регулювання, цінні папери є предметом відносин на відповідному ринку й виступають в якості фінансово-економічного інструменту, вартісні й інші характеристики якого обумовлюються з одного боку суб'єктом випуску, з іншого – ринковою кон'юнктурою. Сама специфіка інституту відповідальності учасників ринку цінних паперів полягає в природі й характері міри відповідальності й порядку притягнення до неї. Справа в тому, що відповідальність учасників ринку цінних паперів є похідним інструментом державного регулювання такого ринку.

Так, відповідно до ст. 166 Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. № 436-IV (в редакції від 08.12.2016 р.), державне регулювання ринку цінних паперів здійснюється із метою реалізації єдиної державної політики у сфері випуску й обігу цінних паперів, створення умов для ефективної мобілізації й розміщення суб'єктами господарювання фінансових ресурсів із урахуванням інтересів суспільства й захисту прав учасників фондового ринку [3].

Розробники Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. № 436-IV (в редакції від 08.12.2016 р.) відмічають, що відповідальність учасників ринку цінних паперів, та, щодо якої йде мова в контексті державного регулювання ринку цінних паперів, носить адміністративно-правовий характер, оскільки застосовується Національною комісією із цінних паперів і фондового ринку. Хоча вони й визначають існування інших видів відповідальності, однак зауважують на особливості самої процедури притягнення до відповідальності, що цілком знаходиться в площині адміністративно-правової методології [6].

Підтвердження цьому можна знайти безпосередньо в Законі України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР (в редакції від 01.05.2016 р.), відповідно до якого державне регулювання ринку цінних паперів – це здійснення державою комплексних заходів щодо упорядкування, контролю, нагляду за ринком цінних паперів і їх похідних і запобігання зловживанням і порушенням у цій сфері [8].

Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р. № 3480-IV (в редакції від 01.05.2016р.) також акцентує увагу на державному регулюванні на ринку цінних паперів, однак поряд із державними органами й установами таке регулювання здійснюють і саморегулювні організації. Щоправда, останні позбавлені права накладати санкції на учасників ринку цінних паперів, а от органи державної влади такі санкції накладати можуть [10]. Слід звернути увагу, що із точки зору теоретико-методологічного забезпечення інституту відповідальності суб'єктів ринку цінних паперів існує певна термінологічна прогалина, оскільки саме поняття «відповідальність суб'єктів ринку цінних паперів» або «відповідальність учасників ринку цінних паперів» не визначене належним чином. Лише засобами аналізу вітчизняного законодавства на предмет виявлення складів правопорушення або злочинів у сфері відносин із приводу цінних паперів чи діяльності учасників ринку цінних паперів можна дійти певних висновків.

По-перше, відповідальність учасників ринку цінних паперів має чітко виражений регулятивний характер. Саме регулятивна функція відповідальності як загально правового інституту відіграє

провідну роль і в найбільшій мірі характеризує призначення цього специфічного виду відповідальності, до якої притягають осіб, винних у вчиненні правопорушення на ринку цінних паперів.

По-друге, основна природа й призначення відповідальності учасників ринку цінних паперів розкривається через накладення конкретної санкції. Саме по собі покарання юридичної особи або фізичної особи є лише допоміжним елементом, який допомагає забезпечити стабільність відносин на ринку цінних паперів шляхом демонстрації примусу держави.

По-третє, аналіз законодавства дозволяє стверджувати, що натеper існують наступні види відповідальності, які можуть застосовуватися до учасників ринку цінних паперів: адміністративно-господарська, адміністративна, кримінальна. Хоча в цьому контексті О.А. Костюченко в більшій мірі деталізує види відповідальності суб'єктів ринку цінних паперів у силу механізму її застосування й форми стягнення. Так, науковець виділяє такі види відповідальності: господарсько-правова; адміністративна; фінансова; кримінальна. Найширшу сферу застосування має господарсько-правова відповідальність, яка застосовується у формі відшкодування збитків учаснику ринку цінних паперів, права якого порушені, а також – застосування штрафів і оперативного-господарських санкцій до правопорушників [5].

По-четверте, спираючись на результати досліджень А.В. Попової й С.Ю. Гапало, можна прийти до висновку, що всі підстави притягнення до відповідальності учасників ринку цінних паперів можна розділити на наступні групи: порушення ліцензійних умов діяльності на ринку цінних паперів; порушення регламенту й правил діяльності на ринку цінних паперів; порушення законодавства у сфері запобігання й протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом; порушення вимог правил саморегулювальної організації [7; 2]. Щоправда, наведену класифікацію доцільно доповнити ще одним видом – порушення у сфері інформаційного забезпечення діяльності на ринку цінних паперів.

По-п'яте, розміри й види санкцій за різні види правопорушень і умови застосування різних видів відповідальності не співвідносні й не мають системних ознак їх закріплення. Це свідчить про те, що держава при регулюванні відносин на ринку цінних паперів застосовує різні методи, інструменти й засоби врегулювання відносин, виходячи із конкретних потреб того чи іншого виду діяльності на ринку цінних паперів або тих чи інших наслідків, що тягнуть за собою неправомірні дії учасників ринку цінних паперів. Таким чином, аналіз конкретних видів відповідальності учасників ринку цінних паперів слід проводити, ґрунтуючись на принципах класифікації як методу наукового пізнання, а також виходячи із ознак видової приналежності відповідальності й сфери вчинення правопорушення.

Так, в сфері порушення ліцензійних умов діяльності на ринку цінних паперів законодавство України встановлює наступні види відповідальності в залежності від виду самого правопорушення: 1) фінансова – за здійснення діяльності на ринку цінних паперів без спеціального дозволу (ліцензії), якщо законом передбачено одержання спеціального дозволу (ліцензії) для здійснення такої діяльності, відповідно до п. 2 ст. 11 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР (в редакції від 01.05.2016 р.) [8]; б) адміністративна – за діяльність на фондовому ринку без ліцензії, відповідно до ст. 163-7 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (в редакції від 05.01.2017 р.) [4].

Порушення ліцензійних умов діяльності на ринку цінних паперів є суттєвим видом порушення, оскільки ставить під сумнів правосуб'єктність такого учасника, а також призводить до негативних правових наслідків щодо визнання вчинених ним правочинів нікчемними. Разом із тим подібне правопорушення, враховуючи наявність у Національної комісії із цінних паперів і фондового ринку повноважень із нагляду й моніторингу за діяльністю учасників ринку цінних паперів, може бути достатньо швидко попереджене.

Цьому можна знайти підтвердження, проаналізувавши кількість складів правопорушення у сфері дотримання правил діяльності на ринку цінних паперів (табл. 1).

Таким чином, можна побачити, що порушення правил діяльності на ринку цінних паперів за законодавством України диверсифікується на господарсько-правову, фінансову, адміністративну й кримінальну. Причому головним критерієм при кваліфікації правопорушення чи злочину виступає, як правило, розмір шкоди й негативні наслідки, що настають у випадку його вчинення. Крім того, наслідки можуть бути необов'язково персоналізовані, тобто завдають шкоди іншим учасникам ринку цінних паперів, але натомість завжди порушують законодавчо закріплений порядок функціонування учасників ринку цінних паперів.

В свою чергу правопорушення й злочини у сфері порушення законодавства щодо запобігання й протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, завжди мають ключовою ознакою порушення встановленого державою порядку регулювання фінансових потоків [9]. Саме тому відзначається застосування в цій сфері переважно кримінальної відповідальності, оскільки інші види не дають такого тривалого й відчутного ефекту, як кримінальна, що дозволяє, окрім викриття злочинів і їх попередження в майбутньому, ще й створити умови для відсторонення осіб, що вчинили злочини на ринку цінних паперів, від подальшої участі в ньому (табл. 2).

Таблиця 1

Відповідальність за порушення правил діяльності
на ринку цінних паперів за законодавством України

Нормативно-правовий акт, що передбачає санкції (норма)	Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» (ст. 11)	Кодекс України про адміністративні правопорушення	Кримінальний кодекс України
Склад правопорушення (норма)	розміщення цінних паперів без реєстрації їх випуску в установленому законом порядку (п. 1 ст. 11)	розміщення цінних паперів без реєстрації їх випуску або порушення порядку здійснення емісії цінних паперів (ст. 163)	підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223-1)
	невиконання умов проспекту емісії цінних паперів, зареєстрованого у встановленому порядку (п. 13 ст. 11)	неподання документів, подання яких передбачено законодавством про депозитарну систему України (ст. 163-6)	невиконання умов проспекту емісії цінних паперів, зареєстрованого у встановленому порядку (п. 13 ст. 11)
	невиконання умов проспекту емісії цінних паперів, зареєстрованого у встановленому порядку (п. 13 ст. 11)	неподання документів, подання яких передбачено законодавством про депозитарну систему України (ст. 163-6)	порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів (ст. 223-1)
	розповсюдження реклами (внесення змін до реклами) цінних паперів і фондового ринку без її попереднього подання Національній комісії із цінних паперів і фондового ринку (п. 14 ст. 11)	порушення порядку внесення змін до системи депозитарного обліку цінних паперів (ст. 163-6)	Виготовлення, збут і використання підроблених недержавних цінних паперів (ст. 224)
	неприпинення розповсюдження реклами цінних паперів у разі визнання емісії таких цінних паперів відповідного випуску недобросовісною або недійсною, або визнання в установленому порядку випуску цінних паперів таким, що не відбувся (п. 15 ст. 11)		
Види й зміст відповідальності	фінансова (штрафи)	адміністративно правова (штрафи)	кримінальна відповідальність (штрафи; позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю)
	господарсько-правова (Національна комісія із цінних паперів і фондового ринку може зупиняти або анулювати ліцензію на право провадження професійної діяльності на фондовому ринку)		

Аналіз міри й видів відповідальності учасників ринку цінних паперів за порушення законодавства у сфері запобігання й протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, свідчить про надзвичайну увагу із боку держави до цього компоненту регулятивного впливу на ринку цінних паперів. Зокрема звертає на себе увагу наявність специфічного нормативно-правового акту – Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 14.10.2014 р. № 1702-VII (в редакції від 05.01.2017 р.). Щоправда, даний закон вводить у більшій мірі господарсько-правові санкції, зокрема, такі специфічні їх види, як вилучення прибутку й примусова ліквідація учасника ринку цінних паперів.

Таблиця 2
Відповідальність за порушення законодавства в сфері запобігання й протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом

Нормативно-правовий акт, що передбачає санкції (норма)	Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні»	Кодекс України про адміністративні правопорушення	Кримінальний кодекс України	Закон України «Про запобігання і протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» [9]
Склад правопорушення (норма)	умисні дії, що мають ознаки маніпулювання на фондовому ринку (п. 11 ст. 11)	маніпулювання на фондовому ринку (ст. 163-8)	шахрайство із фінансовими ресурсами (ст. 222)	здійснення фінансових операцій із легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ч. 2. ст. 24)
			маніпулювання на фондовому ринку (ст. 222-1)	невиконання (неналежне виконання) суб'єктом первинного фінансового моніторингу вимог Закону, інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність у сфері запобігання й протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом (ч. 3. ст. 24)
Види й зміст відповідальності	фінансова (штрафи)	адміністративно правова (штрафи; відсторонення від обіймання посад)	кримінальна відповідальність (штрафи; позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю)	фінансова (штрафи)
	господарсько-правова (зупинення або анулювання ліцензії)			господарсько-правова (примусова ліквідація, вилучення прибутку, позбавлення або призупинення ліцензії)

Разом із тим, більш жорсткі санкції містить у собі Кримінальний кодекс України від 14.10.2014 р. № 1702-VII (в редакції від 01.05.2016 р.), оскільки кримінальне право розглядає маніпуляції й незаконну шахрайську діяльність на ринку цінних паперів як суттєву загрозу фінансовій стабільності держави, її фінансово-економічній безпеці. В свою чергу Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР (в редакції від 01.05.2016 р.) диверсифікує більше видів порушень у сфері інформаційного забезпечення діяльності на ринку цінних паперів і, як наслідок, встановлює більшу кількість санкцій, щоправда, всі вони тяжіють до фінансових (табл. 3).

Таким чином, можна прийти до висновку, що порушення порядку й правил розповсюдження й використання інформації на ринку цінних паперів є суттєвим у більшій мірі з точки зору функціонування самого ринку і його кон'юнктури. Фактично саме інформація є основним інструментом, із яким працюють учасники ринку цінних паперів при виборі стратегії або моделі поведінки чи способу розпорядження цінними паперами. Однак, не дивлячись на таку значущість інформації й необхідності дотримання правил поведінки із нею, більшість правопорушень детермінуються поза Кодексом України про адміністративні правопорушення чи Кримінальним кодексом України, але це не свідчить про слабкість державного регулювання інформаційного забезпечення ринку цінних паперів.

Разом із тим стосовно відносин із приводу державного регулювання ринку цінних паперів А.В. Попова вказує на існування великої кількості нормативно-правових актів галузевого або локального характеру. Підзаконні нормативно-правові акти розширюють число адміністративно-господарських санкцій за порушення професійними учасниками ринку цінних паперів умов діяльності, зокрема, у сфері обігу й використання інформації. Тому не слід заперечувати проти розширення адміністративно-господарських санкцій за порушення професійними учасниками ринку цінних паперів, зокрема, порядку використання й поводження з інформацією, оскільки характер цих санкцій зумовлений специфікою професійної діяльності на ринку цінних паперів [7].

Таблиця 3

**Відповідальність за порушення
у сфері інформаційного забезпечення діяльності на ринку цінних паперів**

Нормативно-правовий акт, що передбачає санкції (норма)	Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» (ст. 11)	Кодекс України про адміністративні правопорушення	Кримінальний кодекс України
Склад правопорушення (норма)	ненадання інвестору в цінні папери (у тому числі акціонеру) на його письмовий запит інформації про діяльність емітента в межах, передбачених законом, або надання йому недостовірної інформації (п. 3 ст. 11)	приховування інформації про діяльність емітента (ст. 163-5)	незаконне використання інсайдерської інформації (ст. 232-1)
	несвоєчасне надання інформації інвесторам в цінні папери на їхній письмовий запит (п. 4 ст. 11)	незаконне використання інсайдерської інформації (ст. 163-9)	приховування інформації про діяльність емітента (ст. 232-2)
	не опублікування, опублікування не в повному обсязі інформації та/або опублікування недостовірної інформації (п. 5 ст. 11)	порушення порядку розкриття інформації на фондовому ринку (ст. 163-11)	
	неподання, подання не в повному обсязі інформації та/або подання недостовірної інформації до Національної комісії із цінних паперів і фондового ринку (п. 7 ст. 11)		
	умисне незаконне розголошення, передача або надання доступу до інсайдерської інформації (п. 12 ст. 11)		
Види та зміст відповідальності	фінансова (штрафи)	адміністративно-правова (штрафи; відсторонення від обіймання посад)	кримінальна відповідальність (штрафи; позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю)
	господарсько-правова (зупинення або анулювання ліцензії)		

Що стосується порушення вимог правил саморегулювальної організації й загалом вимог регуляторів ринку цінних паперів, то тут слід звернути увагу на п. 8. ст. 11 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР (в редакції від 01.05.2016 р.), яким закріплюється відповідальність учасників ринку цінних паперів за невиконання або несвоєчасне виконання рішень Національної комісії із цінних паперів і фондового ринку або розпоряджень, постанов чи рішень уповноважених осіб комісії щодо усунення порушень законодавства на ринку цінних паперів [8]. Також звертає на себе увагу ст. 188-30 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (в редакції від 05.01.2017 р.), яка закріплює відповідальність за ухилення від виконання або несвоєчасне виконання законних вимог Національної комісії із цінних паперів і фондового ринку або її уповноважених осіб [4].

Висновки. За результатами аналізу форм і видів відповідальності учасників ринку цінних паперів за законодавством України можна зробити низку висновків. По-перше, не дивлячись на існування досить розгалуженої диференціації видів відповідальності (адміністративна, господарсько-правова, адміністративно-фінансова, кримінальна), саме фінансові санкції є найбільш поширеними. Це пояснюється природою відносин на ринку цінних паперів і специфікою самого предмету обігу. По-друге, натеper не існує чіткого визначення «відповідальності учасників ринку цінних паперів». Однак із метою термінологічної визначеності під нею доцільно розуміти засіб охорони державою встановленого порядку функціонування ринку цінних паперів і умов діяльності професійних учасників цього ринку, який полягає в застосуванні санкцій господарсько-правових, адміністративно-правових, фінансово-правових і кримінально-правових норм задля застосування легального примусу щодо порушників такого порядку. По-третє, існує диференціація видів правопорушень учасників ринку цінних паперів, яка залежить від конкретної сфери відносин між учасни-

ками ринку цінних паперів або учасниками ринку цінних паперів і державою в процесі здійснення першими професійної діяльності на такому ринку. Разом із тим звертає на себе увагу досить велика кількість нормативно-правових актів, що передбачають різні види відповідальності, й надмірна диференціація санкцій, що застосовуються при їх вчиненні. Це свідчить про необхідність проведення подальших досліджень із метою уніфікації й раціоналізації заснованих санкцій, що дасть змогу підвищити ефективність державного регулювання на ринку цінних паперів.

Список використаних джерел:

1. Войтенко І.С. Адміністративно-правові засади застосування адміністративно-господарських санкцій: автореф. дис. канд. юрид. наук.: 12.00.07 / І. С. Войтенко. – Ірпінь, 2011. – 20 с.
2. Гапало С.Ю. Санкції в господарському праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.04. / С.Ю. Гапало. – К.: ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана», 2011. – 20 с.
3. Господарський кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/>.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України, від 07.12.1984 № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
5. Костюченко О.А. Банківське право: підручник / О.А. Костюченко ; [2-ге вид., переробл. та допов.]. – К.: Атіка, 2011. – 376 с.
6. Науково-практичний коментар господарського кодексу України : [за заг. Ред. В.К. Мамутова] – К.: Академія правових наук України. – 612 с.
7. Попова А.В. Господарсько-правова відповідальність професійних учасників ринку цінних паперів / А.В. Попова // Університетські наукові записки. – 2005. – № 3. – С. 160–164.
8. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/448/96-vr/>.
9. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: Закон України від 14.10.2014 № 1702-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>.
10. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
11. Таткова З.Ф. Підстави, види та форми господарсько-правової відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / З.Ф. Таткова; Ін-т економіко-правових досліджень НАН України. – Донецьк, 2010. – 19 с.